

הלל בפורים (מגילה י"ד)

גליון 324

בדרף י"ד ע"א ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים כל שכן. אי הכי הלל נמי נימא. לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ וכו'. רב נחמן אמר קרייתא זו הלילא. רבא אמר בשלמא התם הללו עבדו ד' ולא עבדי פרעה אלא הכא הללו עבדי ד' ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אנן.

מבואר בגמרא דתיקנו לקרוא את המגילה כי דרשו ק"ו ממה שאמרו שירה כשיצאו מעבדות לחירות. ופירש"י ביציאת מצרים אמרו שירה על הים. ואם אמרו שירה כשיצאו מעבדות לחירות, כ"ש שיש לומר שירה כשיצאו ממיתה לחיים, ושירה זו מתקיימת ע"י קריאת המגילה.

אח"כ מק' הגמ' אי הכי הלל נמי נימא, ופירש"י שהיא שירה. ועל זה תירצו ג' תירוצים בגמ' למה לא תיקנו לומר הלל בפורים.

וצ"ב במהלך הגמ', דאם בקריאת המגילה מתקיים הדין של אמירת שירה, למה שיאמרו גם הלל. ואם צריכים לומר הלל, למה תיקנו לקרוא את המגילה. ועוד צ"ב דאם החיוב הוא לומר שירה, איך מתקיים הדין שירה ע"י קריאת המגילה, דבשלמא באמירת הלל יש שירות ותשבחות לד' על הניסים שעשה לכלל ישראל אבל איפה יש שירה והודאה והילול בסיפור המגילה.

וע"כ דבעצם קריאת העובדות, מה שמסופר במגילה, שרואים את יד ד' לאורך כל התקופה איך שהקדים רפואה למכה והציל את כלל ישראל, בזה גופא מתקיים דין אמירת שירה. א"כ למה צריכים לומר גם הלל. וע"כ דיש בהלל דבר נוסף שאין בקריאת המגילה.

ואח"כ בתירוצי הגמ' רב נחמן אמר קרייתא זו הלילא. ולכאורה, זהו גופא טענת רב נחמן שא"צ לומר הלל בנוסף לקריאת המגילה, דבקריאת המגילה מתקיים הדין של אמירת ההלל. ושאר האמוראים חלקו עליו דבהלל יש ענין נוסף אלא דלא תיקנו בחו"ל או שלא שייך הלל כשהיו עדיין עבדי אחשורוש.

בתוס' חכמי אנגליה פירשו הא דקרייתא זו הלילא, דהלל לפרסומי ניסא וכן קריאת מגילה הוי פרסומי ניסא. משמע שאין עיקר הדין של הלל אמירת תשבחות והודאות אלא עצם סיפור הנס, ולכן זה מתקיים ע"י קריאת המגילה.

מאידך, בספר המכתם כתב קרייתא זו הלילא כלומר לא הוצרכו לקבוע בו שיאמרו הלל לפי שקריאתה של מגילה זוהי הלילא, כלומר כיון שחייבו בקריאתה ובשמיעתה הרי זה מביא שיתעורר כשיקרא וישמע דברי האגרת שיתן שבח והודאה לשם יתעלה.

מבואר בספר המכתם שע"י קריאת המגילה לבד אין בה קיום של הלל אלא דע"י הקריאה יבוא לידי שבח והודאה, ובזה יתקיים דין אמירת הלל. דסבר המכתם שלהלל לא די בפרסום הנס אלא צריך לשבח ולהודות. ולפי"ז יש לבאר את מהלך הגמרא, דבתחילה הבינה שכמו שאמרו שירה על הים וציינו את הניסים שנעשו, כן יש לקרוא את המגילה ולפרסם הנס. ועל זה הקשו בגמ' דיש עוד דין בשירה, להלל ולשבח, וזה לא מתקיים בקריאת המגילה לבד, ולכן בעינן גם לומר הלל. ועל זה תירץ רב נחמן (כדרכו של המכתם) שאמנם יש דין נוסף לשבח ולהלל אבל א"צ בשביל זה לתקן הלל כי ע"י קריאת המגילה ממילא יתעורר לתת שבח והודאה לד' יתעלה. (אא"כ נאמר שרב נחמן חידש שאין דין נוסף של הלל אלא די בפרסום הנס אבל לא משמע בגמ' שיש חזרה ממה שהקשו אלא שע"י קריאת המגילה מתקיים גם הדין הנוסף של הלל, כאמור). והנה בגבורת ארי הקשה על הא דפירש"י דאמרינן שירה היינו שירת הים, הרי שירה זו לא הוקבע חובה לדורות אלא לשעה בשעת הנס לחוד אמרוהו. אין חיוב מן התורה לומר שירת הים, ואיך נלמד מזה

בק"ו לקרוא המגילה בפורים. ולכן נקט אחרת מרש"י, דכוונת הגמ' שמעבדות לחירות אמרינן שירה היינו אמירת ההלל, דאמרינן ביום ראשון של פסח, ואין הכוונה לשירת הים.

אמנם רבי דניאל הבבלי (בתשובות ר"א בן הרמב"ם לרבי דניאל הבבלי בענייני ספר המצות להרמב"ם) כתב דבפסוק שירו לד' כי גאה גאה כתוב חיוב אמירת שירה מדאורי' בזמני ניסים. ור"א דחה דבריו. ובשיטה למסכת מגילה פי' את הגמ' אחרת וז"ל ומה מעבדות לחירות אומר שירה כלומר שירה על הים דהיינו אז ישיר משה, והוקבע בתורה לקרותה, עכ"ל. והיינו דשירת הים הוקבעה ונעשתה לחלק מהתורה, וממילא יש חובה בקריאתה. ולכן תיקנו חובת קריאה של המגילה כעין קריאת השירה, שזה כתוב בתורה וזה כתוב בכתובים, במגילה.

ועל זה מק' הגמ' אי הכי הלל נמי, וז"ל פי' כמו שאנו אומרים הלל בפסח נימא נמי בפורים, עכ"ל (וכמו שפי' בגבוי"א בתחילת הגמ') שיש חיוב נוסף של אמירת הלל להודות ולהלל על הנסים כמו שאומרים בפסח. ועל זה תירץ רב נחמן קרייתא זו הלילא, כלומר לא תימא דמקרא מגילה במקום שירה קיימא אלא קריאה גופא זו היא הלל, עכ"ל. משמע שבקריאת המגילה לא מתקיים רק מצות הקריאה הנלמדת משירת הים אלא אף מצות הלל מתקיימת בכך, שקריאת המגילה עצמה היא קיום של אמירת הלל (ודלא כדברי המכתם). וע"כ דס"ל כתוס' חכמי אנגליה דדי בפרסום הנס לקיים מצות הלל, וא"צ באמירת דברי שבח והודאה. והנה המאירי כתב וז"ל דבר ידוע הוא שאין אומרים הלל בפורים. אבל טעם מניעתו נחלקו עליו בגמרא. והוא שאחד מהם אמר שקריאתה זו היא הלילא. ונראה לי לטעם זה שאם היה במקום שאין לו מגילה שיקרא את ההלל, שהרי לא נמנעה קריאתו אלא מפני שקריאת המגילה במקומו. ומ"מ טעם אחר נאמר בה בגמרא, והוא מפני שעדיין עבדי אחשוורוש היו וכו'. ולטעם זה אף מי שאין בידו מגילה אינו קורא את ההלל. וראשון נראה יותר וכו'.

חידש המאירי דלתירוץ של ר"נ היות והמגילה היא כהלל, אם אין לו מגילה חייב לומר הלל. ופסק כתירוץ זה ולא כתירוצים האחרים שבגמ'.

ובברכי יוסף (סי' תרצ"ג אות ד') הביא את דברי המאירי, וכתב דלא פוסקים כר"נ אלא כרבא שהוא בתרא, ובפרט לפי גירסת הרי"ף מתקיף לה רבא, שהקשה על ר"נ ולא יישבו הקושיא. וע"כ לא פוסקים כרב נחמן. וכתב (שם בשירי ברכה) שגם לפי הטעם של ר"נ דקריאתה זו הלילא יתכן שגם אם אין לו מגילה אין לומר הלל כי לא תיקנו הלל כלל בפורים. וכן דייק מהרמב"ם שכתב (פ"ג חנוכה ה"ו) ולא תיקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל, דהיינו שלא תיקנו כלל מחמת זה. וכן כתב בשערי תשובה על השו"ע (סי' תרצ"ג אות ב') דאחרי שלא ניתקן הלל בפורים אין מקום לקרות הלל כלל. אלא דהוסיף שמ"מ מי שאין לו מגילה שיקרא הלל בלא ברכה. וזה עדיף מלקרוא המגילה בחומש כי המגילה בעי כתיבה כדין על הקלף.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קצ"ב) הביא את דברי החיד"א, וביאר את שיטת המאירי למה פסק כרב נחמן. וכתב דמ"מ רוב כל הפוסקים חולקים (דאין הלכה כר"נ אלא כרבא). והביא שם שהשואל הקשה מאי טעמא לא יוצאים בהלל לבד במקום מקרא מגילה. וכתב החת"ס שגם לפי רב נחמן הותר לקרוא הלל במקום המגילה רק כשאי אפשר בענין אחר כגון שאין לו מגילה, דאי לא תימא הכי, בפורים שחל בשבת מאי טעמא לא יקראו הלל וייצאו בו ידי חובתו ביומו, ולמה העדיפו להקדים קריאת המגילה ליום אחר. ועוד דהרי היה קשה בעיניהם מעיקרא לכתוב המגילה מדכתיב שלשים ולא רבעים עד שמצאו רמז דוחק מהתורה (לעיל בדף ז'). וע"כ דגם לרב נחמן קריאתה עדיף מהלל משום דהתם ביציאת מצרים אסיק ובא, ולא הוזכר זה הנס כלל. ע"כ נדחקו אנשי כנה"ג למצוא (מקור) לכתוב מגילה, ובשבת טוב להקדים מלקרות הלל. ולא אמר המאירי לקרוא הלל אלא בא"א כלל בשום אופן לקרוא את המגילה. וסיים דמ"מ לית הלכתא כוותיה. עכ"פ חזינן בחת"ס שעיקר חיוב השירה הוא להזכיר אותו הנס ואין זה מתקיים לכתחילה ע"י אמירת הלל שמתייחסת ליציאת מצרים. ולכן לא תיקנו לכתחילה הלל אלא דוקא קריאת המגילה. רק שצריכים להוסיף דסוף סוף בהלל יש מעלה שמהללים ומשבחים, שזה חסר במגילה, ולכן הקשו בגמ' דבעינן גם לקרוא הלל. ונחלקו רב נחמן ורבא אם בקריאת המגילה יש קיום של הדין של הלל או לא וכנ"ל